

IPOSTAZE ALE INSECURITĂȚII CĂRȚII DUPĂ ÎNSEMNĂRILE DE PE CARTEA ROMÂNEASCĂ VECHIE DIN ȚARA SILVANIEI (SEC. XVII-XIX)

Ioan Oros

Blestemul ca legare magică. Prezența impresionantă a formulelor de blestem pe cartea românească veche, congruent cu „tradiția” imprecăției în mentalitatea românească, a intrat amplu în raza cercetării istoriei noastre culturale, soldându-se, deocamdată, cu o cercetare monografică comparativistă, intitulată, după modele ilustre¹, evident, *O istorie a blestemului*, datorată reputatului istoric al literaturii vechi D. H. Mazilu².

Există, desigur, o simbolistică a blestemului, dacă ne gândim că aproape toate blestemele/sancțiunile cuprinse în aceste însemnări invocă/ se reclamă de la primul Sinod ecumenic din anul 325 d. H., cel de la Niceea, „care a osândit erezia lui Arie și a formulat primele șapte articole din Simbolul Crediței ce lămurau dumnezeirea Fiului”, deci, în ultimă instanță, blestemul vizează, sub toate clauzele întâlnite, apărarea dreptei credințe. Funcția blestemului e și aceea de a „garanta” respectarea și executarea dispoziției testamentare/contractuale din însemnare, ocrotind simbolic/magic cartea în cauză.

Pentru a înțelege mai bine sensul sintagmelor din însemnări privitoare la blestemul „de apărare”³ împotriva prezumtivilor hoți de carte, trebuie să ne întoarcem la momentul „așezării rituale” a cărții în biserică⁴, în altar sau strană, cel mai adesea sub zapis de dreptate, ca „pomană veșnică”, ce nu trebuie nicidecum „smintită”, strămutată și, astfel, înstrăinată din loc, cum vom arăta mai jos, și, urmărind desfășurarea stiliconarului însemnărilor, să vedem care sunt părțile acestuia care ne dezvăluie posibilele ipostaze de insecuritate a cărții.

Ipostazele insecurității cărții. În formularistica (structura diplomatică) însemnării, după „dispoziție”, prin care se comunică noul proprietar și noul „sediul”⁵ definitiv al cărții, precum și „clauzele” de atribuire, de obicei cu caracter prohibitiv, întrucât cartea era dată: „*pomană vecinică și dintru a sa stăpânire nimeni să nu aibă putere să o smintească până va sta biserica pe loc*” (1785 - preotul Ioan, parohul de la Guruslău, *Evanghelie*, Blaj, 1765, exemplarul de la Gârcei), fără să ajungă: „*Supt gre ațurisenie a celor trei sute și optsprezece de sfinți părinți carele au fost adunați din toată lume la Nichee și la toate sfintele săboare*” (1808, popa Constantin de la Gârcei, pe un *Triod*, 1800); partea numită „sancțiunea” este cea în care sunt cuprinse formule de blestem, cele „care întăresc și apără dispoziția, prin introducerea de pedepse, pentru

¹ Gen Istoria infernurilor (1998) sau O istorie a sinuciderii de G. Minois, București, 2002 etc.

² D. H. Mazilu, *O istorie a blestemului*, Iași, 2001.

³ Vezi D. H. Mazilu, op. cit., p. 81 ș. u.; Al. Ofrim, Cheia și psaltirea. Imaginarul cărții în cultura tradițională românească, Pitești, 2001, p. 127-131; B. Ștefănescu, Sociabilitatea rurală, violență și ritual. Cartea în practicile oblativ de răscumpărare a păcii comunitare, Transilvania, sec. XVII-XIX, Oradea, 2004, p. 406-427; Corina Turc, Interdicția de înstrăinare a cărții românești prin blesteme în secolele XVII-XVIII, în Caietele David Prodan, anul I, 1, ian.-iun. 1994, p. 72-77; C. Rișcuța, Blestemul ca mentalitate populară reflectată în însemnările manuscrise de pe cărțile românești vechi, în *Corviniana Acta Musei Corviniensis*, III, 1997, p. 227-228.

⁴ Vezi I. Oros, Mentalități colective și identități sociale ilustrate de cartea românească veche din Țara Silva-niei (secolele XVII-XIX), Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia, 2007 (referat de doctorat), p. 37-39.

⁵ D. H. Mazilu, op. cit., p. 277.

oricine ar încălca regimul stabilit al cărții⁶, indicând, totodată, situațiile în care cartea poate fi în pericol, adică acelea care definesc insecuritatea ei.

Există câteva ipostaze clare care conduc la „smintirea pomenii”, a schimbării destinației stabilite a cărții, după cum aflăm din multe însemnări de danie din Sălaj. Astfel, exemplarul de la Baica⁷, din *Carte românească de învățătură* (Iași, 1643.) era: „...dată la svorita biserică cu blăstăm ca să nu poată nime **nici <a> o vinde**, nici **zălog** să nu <o> poată băga, iar cine ar a vrea să o vândă sau **să o fure** de la biserică /.../ luna avgust, 23 zile, leat 1648. Pi<sal> protopop Ionaș din Baica, în zilele lui Racoți Gheorghe”, iar o *Evanghelie* de Blaj (1766) era dată bisericii din Criștelec ca: „...să nu o poată **înstrăina** iar nici a se **vinde pe bani** nici a să pune **zălog** nici a o **înstrăina** cuiva /.../ s-a scris cu păcatoasa mână a lui protopop Petru Muntean. 1782. dechembrie, zecelea”. La anul 1797, un exemplar din *Triodion* (Blaj, 1771, din Drighiu) era dat bisericii din Aleuș ca: „nimeni să nu o poată **muta** de acolo, cine o va **sminti**, o va **vinde** sau **o va afla pierdută și nu o va spune** să fie afurisit”.

În mentalitatea scriitorului, precizarea tuturor variantelor de interdicție sub blestem va asigura protecția cărții, ferind-o, astfel, de orice cale eventuală de strămutare ai ei de la destinația ritualică inițială.

Particularități locale ale „blestemului”: **ingeniozitate și canon.** Deși, în structura blestemului există unele formulări tipizate, stereotipe, însemnarea de pe cartea românească veche poate avea în cuprins: „nuanțe, după dorința donatorului, a beneficiarului, după priceperea autorului ei”⁸. Am putea spune că, într-un fel, în însemnările de acest tip, cu un stiliconar „nuanțat” în blestem, cartea românească veche din Țara Silvaniei excelează. Astfel, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, o carte era donată unei biserici, sub interdicția ca nimeni: „...să nu o poată vinde, nici mute pe bani, că cine o va vinde sau o va fura și **celu <ce> o va cumpăra să fie afurisit de trei sute și 18 sfinți și să-i înghiță pământu**” (Strastnic, 1753, exemplarul de la Doh); „să-i afurisască **cu Iuda și cu slugile lui dimpreună mes-ța martie 13, 1781**” - cum scria popa David din Husia pe un exemplar din aceeași carte de la 1753 (exemplarul de la Popteleac); ba chiar: „să fie în veci afară de împărăția lui Dumnezeu” - cum „blestema” (la 1781) protopopul Teodor al <Someș>-Odorheiului (Evanghelie, 1765, exemplarul de la Benesat).

Referitor la clauze, nu numai că nu putea fi „strinit”(înstrăinat), dar exemplarul dăruit nu putea fi nici măcar schimbat cu un altul de același fel, fără a cădea sub grea afurisenie, cum scrie Nicolae Pop, diacul din Șamșud, cu martori, în „casa ce clejiască”, vânzând un Apostol de Blaj (1802) pentru biserica din Sighetu Silvaniei: „**nici din neamurile noastre, nici dintr-a muierii să n-aibă tindere a o muta sau a o lua din s. besereca aceasta a Sighetului în veci. Nici neamurile noastre nici cei streini sub grea dare de samă înainte giudetului Domnului Is. Hs. ca să aibă a da sama. Cine n-ar băga în samă acesta zapistu, nici preuți nici diaci să nu îndrăznească acesta o o pune în sus și alta a pune în locu ei. /.../ anu de la zidire lumii 7312, de la Hs. 1804, în luna lui Noiemvrie în 27 de zile**”⁹.

⁶ C. Mălinaș, *Biblioteconomie din însemnări pe cărți și manuscrise vechi*, în *In honorem Gabriel Ștrempel*, Satu Mare, 2006, Editura Muzeului Sătmărean, în *In honorem Gabriel Ștrempel*, Satu Mare, 2006, p. 439.

⁷ Localitate din proximitatea Țării Silvaniei, azi în județul Sălaj.

⁸ B. Ștefănescu, op. cit., Oradea, 2004, p. 412.

⁹ E. Bărnuțiu, op. cit., Satu Mare, 1998, p. 251.

Uneori, credem, pedepsele înșirate, „complexitatea” blestemului ca atare constituia, pentru scriptor, inclusiv un exercițiu de erudiție, menit să înfricoșeze și mai mult pe prezumtivul făptaș, cum este cazul diacului Ioan Rus din Chechișul Almașului, care, dându-i se pare, fiului său un *Octoih* (Blaj, 1792), profera următoarele: „*cine l-ar fura să fie afurisit de ceata îngerească și de 300 sfinți părinți și de toți îngerii /.../să-l lovească cutremurul lui Cain, neputința lui Antioh, moartea lui Irod*”. Același diac, copist cunoscut printr-un *Miscelaneu*¹⁰, în fapt, o frumoasă antologie de „verșuri cântece de stea” cu circulație în Țara Silvaniei în prima jumătate a secolului al XIX-lea, își proteja, simbolic, manuscrisul printr-un ex libris cu blestem, menționând că: „*Această carte este a lui Rus Ioan din Chechiș. 1839. Cine o ar fura, să fie afurisit de părinții ce s-au adunat la Nichie și să i să versă mațele ca lui Arie și să aibă parte cu Iuda și cu Irod și cu faraon și cu cei ce vor crede în Antihrist și cu bogatul nemilostiv. Și cine o <va> afla să o fie, să aibă parte... <ilizibil> ; cine o ar afla și nu o va da, să aibă parte cu Arie (?), cu jidovii și cu păgânii*”. E posibil ca această „artă a blestemului”, diacul amintit să o fi învățat, chiar dacă nu direct, de la popa Dumitrie, paroh în același sat, cu o jumătate de secol în urmă, cel care cumpăra și dona pe seama bisericii Chechișului în care slujea, o Evanghelie, pentru pomenirea „viilor și morților” și „pentru câți sânt din n<ea>amul nostru anume”, sub următorul blestem: „*cine s-ar afla din n<ea>amul <nostru> să o mute sau să o schimbe să fie <afuri>sit de 318 sfinți părinți care s-au adunat de au făcut săbor la Ni<chea> și să fie în to<t> locul cu Iuda și să pee precum au pierit <Abiram> și Daftan cu norodul să /.../ nu s-a supus lui Moisis și lui <Aaron>. Eu Popa Dumitru. Paroh. Chechișului, anul 1782*”. (*Evanghelie*, București, 1742, exemplarul de la Zalău)¹¹.

D. H. Mazilu vede în autorii acestor ieșiri inventive din canonul „stiliconaristic”, niște adversari ai stereotipiei¹².

Unele blesteme sunt aproape lapidare în conținut: „*Cine o va fura să fie lăpădat de D-zeu. Și a dat pe dânsa 6 florinți i hii pomană în veci amin. Într-a cui mână <va> căde și nu va spune să fie proclat.*» (*Chiriadromion*, Bălgrad / Alba Iulia, 1699, ex. de la Jac) ; „*să fie afurisit de 318 de Părinți Sfinți ce au fost la Nechia și să aibă părâș la giudeț pre St. Nicolae. 1767 Fiind popă în Sideatiu popa Niculae*” (*Evanghelie*, Blaj, 1765, din Sighet Silvaniei); „*să fie anatema, iar procleați de 318 ss. Părinți de la Niceia și despărțit de sfânta a lui Dumnezeu beseară și lepădat și neprimit [în] împărăția lui Dumnezeu. Scris-am eu, protopop sa Teodor Orha al eparhiei Odorhiului, dat în Odorhi<u>, anul 1780 aprilie 10.*” (*Evangheliar*, sec. XVIII, exemplarul de la Ulmeni), iar pe un *Miscelaneu*, copiat în parte de el, popa Toader de la Ban avertiza proferând: „*Că de s-a întâmpla să o mistuiască în orice formă /.../ pământul trupu-i nu-l primească, peatra mucezască, afurisit să fie acela om. Amin. Eu Toader de la Banu. Ano 1806*»¹³. În același fel, un anume Iancu Pojar lăsa două cărți bisericii din Șimleu, „cu limbă de moarte înaintea oamenilor” și sub afurisenie, celor care le-ar înștrăina: „*Herul, pietrile, lemne<le> să rugineză și să nu putrăzască, dară trupul aceluie să ste întreg. Anii Domnului 1739, mes<e>ța octomvrie 14*”. (VARLAAM, *Carte românească de învățătură*, Iași, 1643, exemplarul de la Șimleu Silvaniei, Bibl. Jud. Cluj, inv. 310751).

Într-un zăpis întocmit pentru o contribuție colectivă la cumpărarea unui „mineiu”, popa Timofteiu de la Lupoia demonstrează aceeași inventivitate față de

¹⁰ Ms. 4279 BAR București, <Verșuri și cântece de stea>, 1839.

¹¹ Biblioteca Arhivelor Statului Sălaj, inv. nr. 3434/1984.

¹² D. H. Mazilu, op. cit., p. 331.

¹³ <Miscelaneu>, sec. XVIII (prima jumătate) BAR ms. 3784.

formular: „iară cine din creștinii sau din cei ce s-au dat bani într-ânsul s-ar afla sau să-l fure sau să-l vinză sau ori de ce nevoie s-ar întâmpla să o ia cu sila și să o înstrăineze dela biserica satului să fie afurisit de 300 și optusprezece de părinți sfinți și de toți sfinții lui Dumnezeu și să fie lepădat de toate fețele dumnezeiești cerești și să i să verse mațele ca lui Arie ne<credinciosul> și după moarte lui să nu-l rabde pământul și într-un locu cu diavoli să se afle sufletul lui și să nu aibă parte cu d-mnezău și cu besereca răsăritului ce creșcinească. Mesita maiu 7 zile: Scris-am eu popa Timofteiu din Lupoia acest zăpis”. (ANTOLOGHION, Râmnic, 1766, exemplarul de la Chechiș).

Alături de sancțiunile spirituale, în cuprinsul a numeroase însemnări găsim stipulate așa-numitele **sancțiunile materiale**, din care merită să dăm câteva exemple pentru frumusețea și „inspirația” lor: „să nu aibă parte de lucrul mâinilor lui, nici de împărăția cerului”, „și cine l-ar muta să n-aibă ce săruta, și cine va să-l vînză să n-aibă haznă”, „să fie negru ca dracul cine o va ascunde”¹⁴, **să nu aibă cină cu odihnă, nici prâ<n>z fără plâns**” (Evanghelie, București, 1760, bis. Șeredeu) etc.

Menite să o protejeze simbolic și să potențeze puterea rituală a cărții, blestemele reprezintă unul dintre cele mai interesante aspecte ale mentalității colective ilustrate generos și de însemnările de pe cartea românească veche din Țara Silvaniei, „blesteme” a căror ingeniozitate față de canon, în cadrul stiliconarului însemnărilor de danie, am evidențiat-o mai sus.

Alte sensibilități față de carte. Respectul pentru carte, cinstirea ei ca „podoabă bisericească” și grija pentru destinul acesteia în cadrul comunității reprezintă constante ale sensibilității umane¹⁵, vizibile și în însemnările de pe cartea românească din Țara Silvaniei. Încă la 1624, popa Fărcaș din Drighiu lansa chemarea bibliofilă: „Frați ai mei, iubiți și respectați cartea !”, îndemn declanșat la relegarea unui *Tetraevanghel* slavon de secol XVI, cu circulație aici.

Relegarea cărților este un prilej de reînnoire a „testamentului” sau de redirejare a „contractului” privind pomenirea celor trecuți anterior. Diacul Iosif de la Sâmnihaiu Almașului, la legarea unui *Strastnic* (1753) introducea condiția ca această carte „**de să va dezlega să fie tocmită de fii mei, adeca să nu să strice până va fi / nimica? / de dânsa și să nu o mute de la sfânta beserecă a Chechișului**”. Într-o însemnare de la începutul secolului al XVIII-lea, popa Simion din Criștelec „mărturisea” despre soarta unei *Cazanii a lui Varlaam*, cum: „**această a fost pierit**”, fiind găsită „**putrezită cu alte scule la popa Gavril, deci știind cizăranii nu au lăsat-o să piară ci au trimis să o lege**” (*Carte românească de învățătură*, Iași, 1643, ex. de la Cizer).

Hărăzită să fie citită, fie în altar sau strană, fie la „treaba satului”, „până va fi hârtie dintr-însă”, cartea trebuia păzită atât de „înstrăinare», cât și în vederea păstrării integrității acesteia, fiind dată ca: „**slujitorii biserecii să fie băgător de samă a-l păstori bine ca să n-aibă vreo pagubă /... /scrisă în Moigrad în anul 1804 = Decembrie 6 (Triod, 1813, exemplarul de la Solomon)**. Despre un exemplar din cartea *Chiriadromion*-ul de Bălgrad (1699), cumpărat pomană bisericii din Hodișu (Cluj), ulterior cu circulație la Pria, ni se spune că „**o au dat în mâna lui popa Luca să-i poarte de bai**”. Datoria de a veghea asupra cărții era încredințată, în primul rând,

¹⁴ Carte românească de învățătură, Iași, 1643, ex. de la Cizer. Bibl. Inst. de Lingvistică din Cluj-Napoca, cota V 252.

¹⁵ Vezi în acest sens I. Mârza, Semnificația cărții în comunitățile rurale românești transilvănene (secolele XVII-XVIII) în lumina însemnărilor: mentalitate și sensibilitate, în AII, XXX, 1993, p. 131-132.

preotului paroh local, care „împreună cu ci[nstii] curatori să-i poarte de grijă” (*Triodion*, București, 1746, Sălsâg).

Dacă scopul cumpărării era aproape întotdeauna același, adesea motivele vânzării erau dictate de împrejurările vieții, iar despărțirea de propriile cărți devenea dramatică, cum este relatată o situație de acest gen în însemnarea de mai jos:

„*Eu, Vasilie, vânz această poucenie lui popa Ion din Cosniciu de Jos și o liturghie pentru bani 12 florinți și on măriaș și dau de totul cărții de dreptu și eu sânt fecior de popă și eu sânt de loc din Vidicul și vărul lui din sat din Rămete a lui popa Dumitru carele au răpăusat acu<m> anii domnului 1741 și eu le dau de nevoie că eu mă duc la tabără și nu știu mai vini-oi au nu; bene că eu m-a<m> alcătuit la un căpraru și mie și căută să mă ducu cu dânsul*”. (*Chiriadromion*, 1732, inv. bis. Plopiș).

Dincolo de acest aspect al vânzării silite a unor cărți, însemnarea ne oferă informații despre înrolarea militară a unui tânăr din zonă în anul urcării pe tron a reginei Maria Tereza, când cele două comitate ale Țării Silvaniei sunt realipite Principatului Transilvaniei. Tot despre această atmosferă de început a domniei tereziene, când armata habsburgică, avea mai mult o misiune de pace, este vorba și într-o însemnare care relatează despre faptul că, doi frați au fost chemați din armată pentru un consiliu de familie („feciorii Savului, ce tăți au vinit acumu din cătănie **giulaș**”), spre a clarifica cu un *Molitvenic* de Târgoviște (1713), aflat în mâna unchiului lor, diacul, însă cartea era dată anterior preotului, cu limbă de moarte, de către însuși tatăl lor: „*i-o dat la popa Petru până în veci cine ce o a caota a o caota la mene iată eu-s Grec Găvrilă cu ocă acestui lucru dinainte lui Miclăuș și Turdanu cu mărturie acestue lucru să fie pomană această sfântă carte*”.

Prin valoarea sa de „moșie veșnică” și prin funcția sa latreutică în cadrul comunității, cartea se situează, în fond, deasupra oricărei evaluări economice, cum ne confirmă aceasta, sub blestem, popa Petru Dirușan de la Românași, în legătură cu un exemplar din *Cazaniile* de Râmnic (1781): „**afurisit să fie cine o va prețui în preț de bani...** Anul 1804, martie 4”; situându-se astfel sub incidența aceluia *tabu de l'explicitation* din economia schimburilor simbolice, recte a „economiei ofrandei”, unde darul (pomana) nu are preț¹⁶.

Imaginea hoțului de carte după însemnări. Deși, cu excepția unui document de secol XV, în care se relatează despre două manuscrise liturgice de redacție slavonă, din satele Criștelec și Giurtelec, cărți jefuite unui preot român, la 1470, în urma unor conflicte violente dintre membrii familiei Bánffy¹⁷, pe însemnările de pe cartea românească veche din Țara Silvaniei nu avem semnalate, concret, furturi de carte, ci doar cel mult tănuiri, totuși, din conținutul extrem de variat al acestora, se poate configura, cât de cât, o imagine a hoțului prezumtiv de carte, așa cum apare perceput acesta în mentalitatea rurală a secolelor XVII-XIX¹⁸.

Trei sunt, în principal, aspectele ce derivă din cazuistica însemnărilor privitoare la hoțul de carte: grupul social din care ar putea proveni, caracterul marginal al persoanei acestuia și gradul de implicare în fenomen.

¹⁶ P. Bourdieu, *Rațiuni practice*, București, 1999, p. 131 ș.u.

¹⁷ A. A. Rusu, Două cărți sălăjene în anul 1470 (Repere la circulația cărții românești din Transilvania), în *Acta MP*, X, 1986, p. 499-503.

¹⁸ Pagini interesante, dedicate acest fenomen social, vezi la: Corina Turc, *Furtul de carte în țările române în secolele XVII-XVIII*, în *Studii de Istorie a Transilvaniei*, AITB, Cluj, 1994, p.139-143; idem, *Interdicția de înstrăinare a cărții românești prin blesteme în secolele XVII-XVIII*, în *Caietele David Prodan*, anul I, 1, ian.-iun. 1994, p. 72-77; D. H. Mazilu, *Lege și fărădelege în lumea românească veche*, Iași, 2006, p. 131-140; idem, *O istorie a blestemului*, Iași, 2001, p.275-285.

Într-un context mai larg, hoțul prezumtiv putea proveni fie din rândul comunității, în special din grupul donatorilor, cum este precizat pe un *Antologhion* de Râmnic (1766 Exemplarul de la Chechiș), prin pana popii Timofteiu din Lupoia, cel care redacta zăpisi („...**iară cine din creștinii sau din cei ce s-au dat bani într-ânsul s-ar afla sau să-l fure sau să-l vinză sau ori de ce nevoe s-ar întâmpla să o ia cu sila și să o înstrăineze dela biserica satului să fie afurisit. /.../ Mesița maiu 7 zile: Scris-am eu acest zăpis [1770]**), fie prin limitarea acestui grup la nivelul clerului: „**Să fie proclat acel popă ce o a fura sau o a vinde**” (înc. sec. XVIII, *Carte românească de învățătură*, Iași, 1643, ex. de la Cizer).

Trebuie să menționăm că, în unele însemnări hoțul de carte este identificat doar în lumea marginalizaților, intrați în conflict cu normele morale ale comunității: „**și de s-ar găsi vreunul om stricatu să le fure sau să le schimbe sau într-altu chip să le streineze dela besereca din Stana să fie afurisit de rugăciunile care sântu într-însele. Amin. Protupop Mihai Ardioi aprilie 12/776**” (*Evanghelie*, 1776, ex. de la Stana¹⁹); „**iar de s-ar afla cineva pizmaș să o fure sau să o smintească, să fie afurisit/.../ și să aibă pârâș la giudeț pre St. Nicolae. 1767 Fiind popă în Sideatiu popa Niculae**” (Sighet Silvaniei, *EVANGHELIE*, Blaj, 1765), recrutați din lumea răzvrătiților („**Iar cine să va scula să e dela popa Ștefan să fie afurisit /.../. Scris-am anul 1759**”²⁰; „**Acest Apostol este al besericii și cine să va scula ca să-l ia să fie afurisit /.../. Scris-am eu popa Ion din Pustă, [?] februarie, în 10**”²¹), inclusiv din categoria tâlharilor, recte a „haiducilor” („**iară cine s-a afla din tâlhari să o fure sau să o <mute> din bisearecă fără de trebă, ca să o îns<t>reineze sau să o vândă pe bani, nesocotind în nimica acel lucru să fie afurisit... Ani<i> Domnului 1779, în luna lui aprilie, în 7 zile**”²²).

În aceeași categorie, cu hoții efectivi, sunt asimilați cei care, într-un fel sau altul, participă la tănuirea furtului, fiind în aceeași măsură sub incidența blestemului. Pe exemplarul de la Jac al *Chiriadromion*-ului de Bălgrad (1699) este scrisă următoarea sancțiune: „...**Cine o va fura să fie lăpădat de D-zeu. /.../ Într-a cui mână <va> căde și nu va spune să fie proclat**”. **Și cel ce „o va afla pierdută și nu o va spune să fie afurisit /.../ 1797, februarie 5 zile»** (*Triodion*, Blaj, 1771, exemplarul de la Drighiu).

La nivel mentalitar, furtul din biserică fiind unul dintre cele mai mari păcate; drept urmare, hoțul de carte liturgică va fi cu atât mai mult expus oprobriului și repudierii colective. Astfel, pe două cărți aparținătoare parohiilor Trestia și Izvoarele, același diac Grigorie Danciu repeta aproape cu aceleași cuvinte: „**cine a fi slujitoriu besericii aceștia, iar să nu îndrăznească nimeni a o vinde sau să o mute la altă beserecă până unde a fi carte aceasta, ca să nu fie ca un fur de beserecă /.../ noe[m]vrie 30 anul 1799**” (*Liturghier*, Sibiu, 1798); „**să nu cuteze nimene să o dea de acolo și să o vînză sau să o mute la altă beserecă până când a fi carte aceasta, ca să nu fie ca un fur de beserecă /.../ S-au dat pă Martie în 16 zile, anul 1802. Scris-am eu Grigorie Danciu diac în Trestia.**” (*Apostol*, Blaj, 1767)²³.

¹⁹ Localitate în actualul județ Sălaj.

²⁰ Liturghie, București, 1746, ex. de la Jac, Bibl. Jud. BH, cota II 76303.

²¹ Apostol, București, 1774, exemplarul de la Zalău, Biblioteca Arhivelor Statului Zalău (Sălaj), inv. 3201/ 1984.

²² Evanghelie, București, 1760, Bibl. Jud. Oradea, inv. 511.989, în C. Mălinaș, Catalog de carte românească veche 1643-1830, Oradea, 1993, p. 55.

²³ A. Socolan, op. cit., Baia Mare, 2005, p. 71.

În însemnările de pe cartea românească veche din Țara Silvaniei, am întâlnit un singur caz de recuperare a unei cărți cu intervenția ierarhilor bisericești, când, după moartea popii în a cărui mână a fost dată, aceasta: *„au fostu înu multă vreme carte perită și ascunsă. S-au găsitu înu mâna lui Hașca Dumitru și așe prinu porunca Măriei Sale D^omnului vicarășu Aleksandru Șterca Șuluțu iară s-au ntorsu carte la Sf^ânta biserică din Stârci, fiind parokul Sav Ioann. Anul 1840, martie înu 15 zile”* (OCTOIH, Râmnic, 1770, colecție particulară [Stârciu]).

Observăm din cele de mai sus cum, în imaginarul colectiv rural din secolele XVII-XIX, din proiecția valorizant-negativă a hoțului de carte răzbate aceeași atitudine de înaltă prețuire a cărții din partea comunităților sătești sălăjene, dar și un anume sentiment de insecuritate, propriu perioadei²⁴, relativ la impactul carte-societate.

IPOSTASES DE L'INSÉCURITÉ DU LIVRE D'APRÈS LES NOTICES À LA MAIN SUR L'ANCIEN LIVRE ROUMAIN DE „ȚARA SILVANIEI” (PAY DE SYLVANIE), XVIIe-XIXe SIÈCLES

Résumé

L'auteur met en valeur les hypostases possibles de l'insécurité du livre et l'image du voleur de livre, présentes dans la mentalité collective, tel comme résulte de la structure diplomatique des *marginalia* (notes à la main) olographes (surtout les passages avec les interdictions d'aliénation) sur l'ancien livre roumain de Pay de Silvanie (XVIIe-XIXe siècles). Relatif à ces aspects, sont présentées quelques particularités locales du „malédiction” par rapport au „canon”, mais aussi des attitudes et des sensibilités concernant le livre, illustrées par ces notes écrites à la main de don.

²⁴ T. Nicoară, Sentimentul de insecuritate în societatea românească la începuturile timpurilor moderne (1600-1830), Cluj-Napoca, Accent, 2005, p. 339-341.